

Abban bízunk, hogy a kolléga, aki azonosulni tud a befogadóra koncentráló, nevelésközpontú szemléltünkkel, a konkrét elemzéseket úgy tekinti, mint valamiféle példát, amelyből lehet ötleteket is meríteni, meg módszereket is átvenni. Végül mindenki maga izzadja ki a metodikáját.

Amit itt kínálunk módszer gyanánt, a reformpedagógiákban, a különféle művészetpedagógiákban mind megtalálhatók. A legtöbb, a cselekedtető, szerepszerű megoldások, a drámapedagógiában. Az olvasó ezeket az elemzéseket olvasván, megfogalmazhatja magának, hogy a pedagógusnak, aki ezzel a szemlélettel és efféle módszerrel tanít, növekszik a tanulásszervező szerepe, partner is, aki, ha szükséges, szerephelyzetekbe lép, hogy biztosítsa a cselekvő jelenlétet, a véleményformálást, az érzelmi megélhetőséget, aki animátor is, aki felkínálja a zene, a vizuális művészet, a film, a báb eszközeit, de a művészetpszichológia tapasztalatait is.

A szerző magyarázza a bizonyítványát

Ismeretes, hogy a kezdetektől – 1972-től – foglalkoztam drámapedagógiával, mégpedig azért – többször megírtam –, mert ebben a pedagógiai eljárásban a demokratikus létezésre inspiráló lehetőséget láttam. Ma sem gondolom másként. Ám az kevésbé ismeretes, hogy irodalom szakos tanár vagyok, s Karácsony Sándor tanítvány, s már 1972 előtt is az voltam, s hogy az irodalmi nevelés tanárkodásom kezdetétől, tehát 1952-től kezdve foglalkoztatott. Meg kellett öregednem ahhoz, hogy az irodalmi nevelést és a dráma/művészet/pedagógiát összekapcsolhassam a gyakorlatban. Az itt olvasható irodalmi szöveg-megközelítések pedagógusi munkálkodásaim eredményei. A módszer gyakorlása érdekében vállaltam tanítást általános iskolában, s tanítottam az élményközpontú irodalmi neveléssel kapcsolatos módszereket tanítóképzős hallgatóimnak a Károli Egyetem Tanítóképző Karán, Nagykovácsán, a drámapedagógiai szakkollégium keretén belül. Gimnazisták elé egyszer jutottam. Sajnálom, mivel ők állnak hozzám legközelebb. Ezt az élményt főiskolásaimmal pótoltam, amikor is egy-egy foglalkozáson úgy tekintettem őket, mintha tizenévesek lennének. Előszóval alkalmaztam a módszert versrendezéseimben, szakkörösök, színpadosok körében.

A kötet szerkesztésekor, a szerkesztővel való egyeztetés alapján, az látszott a legáttekinthetőbb felosztásnak, ha időrend szerint csoportosítjuk a szövegeket: alsóban, felsőben, középiskolában.

Majdnem mindig rögzítettem a nevelési szándékot. Inkább csak magamnak, iránytű gyanánt. Amire törekedtem: sikerüljön közel hozni a művet a befogadóhoz, érzelmileg ráhangolni, az élményt felszabadítani, a gondolati asszociációk csatornáit kinyitni.

Élményközpontú műelemzések – alsóban

A szövegeket az általános iskola 3-4. osztályos olvasókönyveiből válogattam. Nevelési szempontokat szem előtt tartva nyúltam a műfaji szempontból különböző irodalmi művekhez. Tanítóképzős hallgatóimmal gyakorlatoztam a főiskolán, ők pedig gyakorló tanításaik során eszerint igyekeztek vezetni az óráikat.

Szabó Lőrinc

Nyár

Nyár.	Kert.	Csönd.	Dél.
Ég.	Föld.	Fák.	Szél.
Méh	döng.	Gyík	vár.
Pók	ring.	Légy	száll.
Jó	itt.	Nincs	más,
csak	a	kis	ház.
Kint	csönd	és	fény.
Bent	te	meg	én.

Pedagógiai szándék

- A gyerek alkotói készségére építünk, ily módon igyekszünk közelebb hozni a vershez. Az ilyen korú növendék még kreatív, festeni, rajzolni éppúgy tud, mint dallamot szerezni vagy költeményt írni. A vers összetevőit – rím, ritmus – is könnyebben felismeri, ha maga is alkot.
- Érezze a vers hangulatát, és tudja megfogalmazni a magáét is!

A versírás folyamata

- A költemény szavait lediktáljuk, táblára írjuk vagy fénymásolt papíron kézbe adjuk. A lényeg, hogy a szavakat keverjük, semmiképp ne a vers sorrendjében közöljük!
- Mivel a költemény nyolc soros, a könnyebbség kedvéért, felezzük a verset!
- Kezdődjék a versírás! Közöljük a szabályt: egy sorba csak négy szó kerülhet, s nem láthatjuk el semmi-féle toldalékkal. Rímnek lennie kell!
- Ha az első négy sorral elkészültek, következzen a másik négy sor! A szavak ugyanúgy keverten kerüljenek a gyerekek elé, mint korábban!
- Mindenki felolvassa a maga versét. Felolvassuk.
- Ezután ismertetjük a Szabó Lőrinc-féle változatot, a könyv szerinti tördelésben.

Térbe helyezzük a verset

Előre kártyákat készítünk, s ezekre Szabó Lőrinc Nyár című költeményének egy-egy szavát rójuk. Mindenki húz egy lapot, s oda áll, ahol a vers szerint a szavának a helye van. Majd megszólaltatjuk a költeményt, s mindenki a maga szavát mondja. Mégpedig a költemény diktálta lüktetésben. A pedagógus vidám hangzású ütőhangszeren kíséri a ritmust, s ezzel segíti zenei egységgé formálni a több hangra bontott Szabó Lőrinc alkotást.

Élmény-idézés a költemény nyomán

Tanulóink hunyják be a szemüket, s belső képernyőjükre vetítsenek egy személyes élményt! Mintha ők volnának a vers hősei. Nyár van, dél van, s ők bent a hűvös házban valakivel. Hol, mikor, kivel?

Felkínált lehetőség:

1. Az élményt jelenítsék meg mimes játékban! Az önként jelentkezők, akiknek az élménye megelevenítődik, maguk választhatják ki partnereiket. Hogy mi a sztori, azt az önként jelentkező mondja el a társainak, hogy aztán a mimes megjelenítést együtt készítsék s együtt adják elő! (Előre ki szoktam jelölni, hogy melyik csoport elemzi a látott improvizációt. Ilyenkor szólni kell arról, hogy kiket láttak a „jelenetben”, felnőttest, gyereket; miféle kapcsolat volt köztük, mi történt velük.)
2. A többiek szóban mesélik el nyári történetüket, nyári hangulatukat!
3. Ha az elmesélt történetek között találatik feszültséghordozó, kíséreljék meg eljátszani szöveges improvizációban! Ilyenkor valószínűleg a történet közlője a meghatározó játékos.

Nyári vihar. Szabad asszociáció

Akinek van „viharos” története, mesélje el! A jelző vonatkozhat égi veszedelemre, de baráti, családi ütközésre is. A konfliktust idéző élményből a pedagógus közreműködésével készítsenek drámát az úgynevezett konvenciók felhasználásával!

Vers a nyári viharról

Az alkotás Szabó Lőrinc nyomán egy szótagú szavakból készüljön, és úgy tördeljék, hogy képileg is kifejeződjék a zaklatottság, amit érzünk viharban, viharkor!

Tavaszi

Feszengnek a suhanc akácok,
helyüket örömmel odahagynák.
Kis, nedves újszülött levélkék
félve a fényt tapogatják.

Röpülni akar a bokor,
próbálgatja szárnyát a szélben.
De gyöngé még. Hát elkapirgál,
s megül a melegedő fészken.

Gyalogol az út kőcsizmában,
jegenyefa a vándorbotja.
Hóna alatt gubancos árok,
gizgatzból szótt üres tarisznya.

A táj szegény még; tücsök tüsszög,
cincog a villanó egérke.
Ezt a telet is átvészeltük.
Hámlik az ég. Nap süt. Megérte.

Pedagógiai szándék

- Hátha segít a verselemzés annak a felismerésében, hogy a kicsi öröm is öröm.
- Hátha segít a verselemzés annak felismerésében, hogy a tájversben is mi vagyunk.

Asszociáció a címről

Kinek mi jut a tavaszról eszébe – felírjuk a táblára a gyerekek által mondottakat, majd csoportosítjuk a válaszokat. A csoportosítást a gyerekekkel közösen végezzük, s az abból kiolvasható tapasztalatokat megbeszéljük. Ezután, ha a táblán rögzített szövegek között van olyan – szokott lenni –, amelyik nem fért be a csoportosításba, annak közlőjét megkérjük, mondaná el, miért azt írta, amit.

Versolvasás

A pedagógus – mint legtöbbször – hangosan olvas, a gyerekek némán követik.

Négy versszak, négy csoport, négy kép

Mindegyik versszak egy-egy kép. Meg is lehetne őket festeni. A suhanc akácot, ahogy tapogatózik a fényben. Az árokszéli bokrot, ahogy megül még a szélben. Az útszéli jegenyét a gubancos árokkal. Az árokban az egérkét, ahogy örvendezik a korai napnak. Négy versszak, négy kép. Az osztály négy kiscsoportba tömörül. Képet formáznak testhelyzetekből. (Míg bíbelődnek a képformálással, közel kerülnek a vershez, s talán meg is érzik a tájban önmagukat.)

- a) Csoportonként megvitatják, értik-e a szöveget. Ha vita van, közös beszélgetéssel segítünk.
- b) A testhelyzetekkel formálódott képet létrehozhatják közösen, de úgy is, ha kiválasztanak maguk közül egy valakit, aki rendezi őket.
Ők az akácok, amint apró leveleikkel a fényt tapogatják. Ők a bokor, melybe hol belekap a szél, hol nem. Ők a kövesút, jegenyével szegélyezetten, meg gazos árokkal. Ők az árok bokrokkal meg tücsökkel és egérrel s a kimondott szöveggel: Ezt a telet is átvészeltük. A tanító csoporttól csoportig jár. Külön-külön elemzik a versszakokat, s azokból azt emelik ki, hogy bátortalanul bár, meg tapogatózva, de hogy vágyik minden a fényre, a melegre, a tavaszra. Arra biztatja őket, hogy a képet ebből az érzelmi alaptól bontsák ki.
- c) A csoportok a versszakok sorrendjében bemutatják képeiket.

Kerekasztal beszélgetés

Ki mondhatja el örvendezve, hogy vége a télnek, reménykedhetünk? Ismersz-e olyanokat, akiknek megváltás a jó idő? Ismered-e a reménykedés állapotát, amikor kételyekkel telve, de bizakodsz? A beszélgetést a pedagógus irányítja. Ha a gyerekeknek nehéz megszólalniuk, kezdje ő személyes vallomással vagy más-honnan hozott történettel!

Egyszemélyes játék

Az egyszemélyes játék erről szól, a reménykedésről. Ha a kerekasztal beszélgetés nyomán nyilvánvalóvá vált, hogy ki és hol, milyen helyzetben reménykedik sorsa jobbra fordulásán – közösen találják ki a személyt, korát, foglalkozását, helyzetét, alakítják ki a miliőt, jelölik be a tárgyakat, melyeknek szerepük lehet a játékban, határozzák meg a konvenciót, amely kapcsolódhat valamely modern kommunikációs eszköz mimes használatához is –, mintegy kollektív dramaturgiai munka és rendezés nyomán megszülethetik az egyszemélyes szöveges játék, amely nem nélkülözi a cselekvő, mimes mozzanatokot sem.

Improvizációs etűd, végszó

Az úgynevezett végszó, Ratkó költeményének utolsó két sora. Ezt írjuk is fel a táblára, hogy könnyebb legyen memorizálni! Ehhez alakítsák a kiscsoportok improvizációjukat! A lényeg; más szöveg ne hangozzék el! Minden egyéb mimes megformálásban játszódjék! Hogy a gyerekek valós vagy mesei helyzetet találnak-e ki, embereket, állatokat vagy tárgyakat szerepeltetnek, ez is bízassék rájuk!

Cím a játékoknak

Fontos, hogy a sűrítés képességét gyakorolják. Jó lehetőség erre a címadás. Az egyszemélyes játéknál s az improvizációs etűdnél is kaphatnak a kiscsoportok efféle feladatot.

Kányádi Sándor

Nyári alma ül a fán

Nyári alma ül a fán,
fa alatt egy kisleány.
Néz a kislány föl a fára,
s le az alma a kislányra.
Nézi egymást mosolyogva:
lány az almát, lányt az alma.
Gondolkodik, mit tehetne,
áll a kislány lábujjhegyre,
nyúlánkozik, ágaskodik,
ugrik, toppan, kapaszkodik.
De az alma meg se moccan,
csak mosolyog a magasban.
És a kislány pityeregve
csüccsen, huppan le a gyepre.
Lomb közt szellő szundít csendben,
de a sírásra fölserken,
sajnálkozva néz a lányra,
és az ágat meglóbálja.
S hull az alma, örömére,
pont a kislány kötőjébe

Magamnak

Csak a gyermek és a gyermeklelkű ember képes úgy látni a természet teremtményeit, mint akik érző módon léteznek, éreznek. A versben egységes a világ, s ebben a világban helye van az idillnek is.

Pedagógiai szándék

Ne csak önmagukra figyeljenek! Szeressék a körülöttük lévő természeti világot! Szemléljék az élet apró jelenségeit!

A verselemzés javasolt lépéseit kiscsoportokra terveztük.

Mit láttak volna a szomszéd kertből?

Mondják el pontosan, szárazon, tárgyyszerűen! Mint aki a vers tartalmát mondja.

Mesélik el színesen, a kislány iránti anyáskodó érzéssel! Mintha otthon mesélnének az anyukájuknak.

Mondja el a barátjának az eseményt, mint aki irigykedik a kislányra, amiért neki szabad almáznia!

Csúfoltokva meséljen, s helyezze a hangsúlyt arra, hogy a kislány fenékre esett almaszedés közben!

A kiscsoportok jelöljék ki szószólóikat!

Mitől meseszerű a vers?

Arra kérjük a tanulókat, írják ki azokat a kapcsolódásokat, melyekből kitetszik, hogy a fa, alma, szellő ember módra viselkedik, azaz érez, érzékel, gondolkodik (Az alma ül, néz és mosolyog, a szellő szundít és felszenderken...)

Kapjon képi megformálást a vers!

Mintha állóképeket néznénk egymásután, úgy elevenedjék meg a vers! Alkossák meg embertestekből a fát, s a fán az almát! És szerepeljen a kislány is! A képek sorrendje a történet szerint: 1.) A kislány és az alma mosolyogva nézi egymást. 2.) Az alma mosolyog, a kislány ágaskodik. Le szeretné venni a gyümölcsöt a fáról. 3.) Az alma mosolyog, a kislány sírva lehuppan a földre. 4.) Megmozdul a fa lombja, s lepottyan az alma a mosolygó kislány ölébe.

Szöveges játék ugyanerről

Folytatódik a kiscsoportos munka. Közösén beszélnek meg a kifejezés módját és tartalmát.

A gyerekek képzeljék el és mondják el, miként fogalmazza meg az alma és a szellő a kislányhoz fűződő érzéseit ebben a meseszerű helyzetben! Külön-külön. Miért mosolyog az alma a lányra? Miért sajnálkozik a szellő a kislányon?

A kislány pedig kommentálja versbéli cselekedeteit, s közölje, mit érez, mit gondol, mikor ágaskodik, amikor nem éri el az ágat, amikor lehuppan, s mikor ölébe pottyan az alma! Hogy fogalmaz a tanuló, ha a kislány öt éves és ha hét éves?

Megbeszélés

A gyerekek észreveszik, hogy a költő a hétköznapi történetet átalakította csodássá, meseszerűvé. Elhitette velünk, hogy az alma, a szellő ilyesmire is képes. Figyelnek a gyerekekre, és szeretik a gyereket. Tisztázzuk, hogy mivel érte el ezt a hatást a költő – a megszemélyesítéssel.

Weöres Sándor

Rongyszőnyeg

91

Ha vihar jó a magasból,
ne bocsáss el, kicsi bátyám.
Ha falomb közt telihold lép,
kicsi néném, te vigyázz rám.

Falu végén van a házunk,
a bozótból ki se látszik,

de az angyal, ha leröppen,
küsöbünkön vacsorázik.

Pedagógiai szándék

Jó volna, ha a gyerekek felismernék e vers alapján azt a törvényszerűséget, hogy a tartalom és forma között megfelelés van! Másként: a formáról következtetni lehet a mondandó jellegére is.

A pedagógus kopogja a vers ritmusát

Szöveg még nincs a kézben. Ezért tehető fel a kérdés: Ugyan miféle mondandót ígérhet a hangzás? (A gyerekek válaszait rögzítjük.)

Közös hangos olvasás

A vers ritmusát érzékeltetve egyszerre mondják a verset. Majd második alkalommal kézzel ütik a ritmust. Jó, ha a pedagógus ütőhangszerekről is gondoskodik, s harmadik alkalommal már zenekari hangzást produkálnak (érzelmileg kötődnek ily módon a költeményhez).

Adjanak címet a versnek! – kiscsoportos feladat

Majd indokoljanak! Ha ugyanis jó címet sikerült adni, ez azt jelzi, hogy értik, miről is szól a költemény. Ám ha nem, akkor is lehet róla beszélgetni.

Az angyal szó jelentése

Kulcsfontosságú, hogy jól értsék. Tapasztalatom szerint nem is olyan egyértelmű a felelet, mint gondolnánk.

Ki a lírai hős, kinek a szájába adja a költő a nyolc soros közlendőt, s milyen családban él?

Ki mit gondol róla? Többségi döntéssel határozzák meg helyzetét, karakterét: hány éves, milyen a viszony közte és az idősebb testvérek között! A testvérek foglalkozása, kora. Milyen ember a bátyja és a néneje? Legjellemzőbb karaktervonásaikat állapítsák meg. Minél árnyaltabb a két testvér képe, annál hitelesebben válaszolhatnak a lírai hős kérdéseire a következő alcím alatt.

Kérések, kérdések, válaszok

A versszereplő, akit teremtettek a tanulók, mint egy mai srác szól a bátyjához: „Ha vihar jó a magasból, / Ne bocsáss el, kicsi bátyám.” A válaszadó testvér lehet a kiscsoport tagja, de lehet a nevelő is. A másik kérdést, konkrét szituációban, közvetlenül intézi a nénejehez. Az improvizatív válaszok aszerint formálódnak, hogy milyen családot alakítottak korábban a tanulók.

Szerephelyzetek. Játsszák el!

A gyerek kötelességtudó. Iskolába kell menni. De kint vihar van. Mi történik?

A gyerek fél éjszaka, főként ha telihold van. S ha egyedül van, nem mer kimenni. Mi történik?

Milyen lehet az a családi este, amelynek a légkörében egy angyal is jól érezné magát? A kiscsoportok fele ezt játssza el! Tapasztalatom szerint vágyaikat építik a játékba. Ezért is fontos.

Milyen lehet az a családi este, ahonnan az angyal elmenekülne? A kiscsoportok másik felének játéka. Családi konfliktusok kerülnek elő. Általában távolságtartással, szatirizálva játszanak. A probléma persze jelen. Mélyebbre nem hatolunk. Ha igen, az egy másik óra feladata lehet.

Weöres Sándor

Déli felhők

Domb tövén, hol nyúl szalad
s lyukat ás a róka:
nyári fényben, napsütésben
felhőt les Katóka.

Zöld fűszál az ajka közt,
tenyerén az álla...
A vándorló felhő-népet
álmosan csodálja:

Elöl úszik Mog király,
kétágú az orra,
feje fölött koronája
mint a habos torta.

Fut mögötte a bolond
szélesen nevetve –
nagy púpjából szürke kígyó
nyúlik az egekbe.

Törött kordén utazik
egy kopasztott kánya,
s haját tépve Bogyóvére,
a király leánya.

És utánuk cifra ház
gördül sok keréken,
benn a cirkusz hercegnője
öltözködik éppen.

Száz ruháját, ékszerét
odaadná szépen,
csak egy hétig futkoshatna
lenn a nyári réten.

Pedagógiai szándék

Kisebb-nagyobb mértékben mindenki képzelődik. Emberi tulajdonság. És fontos. Nem kell rejtegetni! Tudatosodjék bennük, hogy a képzelődés természetes emberi állapot!

Bámuljuk a felhők játékát a szabadban és beszélgessünk!

Óra előtt, ha felhős nap van, vigyük a gyerekeket az udvarra vagy a térre. Nézzék a felhők játékát. Mit látnak bele? Figurákat? Helyzeteket? A figurákat helyzetekben? Történeteket? Reálisat, meseszerűt, abszurdot? Visszamenve az órára vagy még a szabadban, beszélgessünk „látomásainkról”! Ezzel az a célunk, hogy tekintsék majd magától értetődőnek a versbéli Katóka történetét!

Gyűjtsünk faágakat, gyökereket, köveket, amelyekbe belelátunk valami meseszerűt (ha nincs felhő az égen)!

Közös délutáni program lehet, óra előtti, amikor erdőben, parkban folyóparton olyan tárgyakat keresgélünk, melyeket a gyerekek képesek képzeletükkel kiszínezni, melyeknek tudnak nevet adni, melyekről azt gondolhatják, hogy alkotások, szobrok, kollázsok, melyekből kiállítás is képesek rendezni. Amennyiben van rá mód, ezt valósítsuk is meg! Nagy élmény a gyerekeknek. Rájön, hogy tud alkotni. Ugyanis a tárgynak posztamenst kell találni, megfelelőt, magát a gyűjtött darabot alakíthatni kell, más tárgyhoz illeszteni, fantáziájával megformálni!

Kiket lát, miket lát Katóka?

Olvassák csendben a verset, s írják le a felhő-játék közreműködőit! Ahogy a drámák előtt olvasható. Katóka képzeletének szereplői: Mog király, akinek kétágú az orra, habos tortára emlékeztető a koronája. Bolond, akinek a púpjából kígyók ágaskodnak. És így tovább.

Mi történik a szereplőkkel? Írják le röviden! Mint a rádiójáték előtt szokás. (Például: A király és társasága éppen úton van. Mog király úszik az égen. Mögötte fut a bolond. Kordén megy Bogyóvére, a bolond királylány, s tengelyre szerelt cifra házban a cirkusz hercegnője...)

Meselánc

A versbéli Katóka által kitalált figurák legyenek a közös mese hősei! Ahogy szokásos, valaki elindítja a történetet. Hol volt hol nem volt kezdéssel. Kezdehet a pedagógus is. A mellette lévő folytatja és így tovább. Meg lehet határozni, hány mondattal gombolyítják tovább a résztvevők a mese fonalát. A mese végéről is dönthetnek: a kisebbek még szeretik a mesei befejezést, várhatóan minden jóra fordul...

Konfliktusos játék a vers szereplőivel (kiscsoportokban)

Találjanak magyarázatot arra, miféle megrázkódtatás érte Mog király udvarát, hogy a király gyermekded módon, dupla orrot illeszt magára, s habos torta formájú a koronája, hogy a bolond nevetve, púpjából kígyókat ereget az egekbe, hogy a királynő örült, a cirkuszhercegnő mást se tesz, mint öltözködik. S miért menekülnek? Jelenítsék meg három jelenetben! Az elsőben azt játsszák el, mi történt a királyi udvarban, ami azt eredményezte, hogy a királynő megőrült, s az apa szenilissé vált! Mi lehetett a bolond szerepe és mi a cirkuszhercegnőé? A második képben találjanak magyarázatot arra, miért kényszerül Mog király udvara menekülésre, vándorlásra! A harmadik kép ezt a címet kaphatná: Út közben. Van úti céljuk? Tudják hová mennek? Van köztük irányító? Mindenki egyformán örült? Ha ezekre válaszolnak, megszülethetik a harmadik jelenet is.

Zenei aláfestés és a vers

Mondjuk újra a költeményt és kísérjük ütőhangzással! Mikor váltanak hangzást, mely szakaszoknál? Fát, fémet, üveget szólaltathatnak meg. Utóbb indokolják a vers hangulatváltásaival, hogy mit mivel és mikor ütnek!

Nemes Nagy Ágnes

Fekete hattyú

Nyírfaágból volt a híd,
azon álltam egy kicsit.
Egyszerre a híd alatt
megláttam egy madarat.

Fehér hattyút vártam én –
ez sötét volt, mint a szén.
Piros a csőre, piros a lába,
mint a láng és mint a szén;
lába lángja, csőr-hegye:
fekete
tulipán
belseje.

Úszott, úszott egyre messzebb,
állj meg, állj meg, te vagy a legszebb,
fekete hattyú, szépnyakú –

És azóta szemlelőnyva
minden este látom újra:
fényes hattyú, fekete hattyú
úszik, úszik,
ú –

Pedagógiai szándék

- Jöjjenek rá, hogy a művek üzenete nemcsak a sorokban található, hanem azok között és mögött! Megéri a fáradságot, hogy többször is nekifussanak, miként teszik ezt egy megoldásra váró keresztrejtvénnyel.
- Tudatosuljon bennük, hogy az álom az élet része, épp úgy nem kell rejteni és szégyellni mint a fantáziát! Hogy a valóság és a képzeletbeli látás összemosódhat, s ebben a szürrealitásban is megfogalmazódhat a vágyunk, félelmünk vagy a szorongásunk.

Előjáték, fantáziajáték

Alkossanak a gyerekek hat-nyolc fős csoportokat, s a csoportokban olyan játékokat, melyeket többféle állat mozgásából kombinálnak egybe! Olyasféle élőlény legyen ez, amilyen a valóságban nincs, de különféle egyedekből egybe lehet szerkeszteni! (Hal és emlős kombinációja, testhelyzetekből alkotva.) Közös munkával szülessék meg a „csodaállat”! Adjanak nevet is neki! Aztán következzen a bemutató s a beszélgetés!

Beszélgetés az álmairól

Kezdje a tanító: hol jár, mit lát, ha álmodik? Csináljon kedvet a gyerekeknek a megszólalásra! Ő tudja ugyanis, hogy erre azért van szükség, hogy ráhangolódjanak a Fekete hattyú című költeményre. Ha szorongásos álmaikról mesélnek, hadd mondják! Ha vágyaikról, szintén.

Tanítói kérdésekkel lehet őket terelgetni a felismerés irányába: minden álom a valóság és képzelet elemeiből tevődik össze, miként a fantáziajáték. (Ezt nevezzük szürrealitásnak. Ha a tanító az adott pillanatban fontosnak tartja, a fogalom meghatározását olvassa fel az értelmező szótárból!)

Milyen mondandójú verset ígér a cím?

A tanulók kötetlenül beszéljenek elképzeléseikről! A tanító meg tömörítve jegyezze fel mondandójuk lényegét a táblára! (Fontos mozzanat ez, a tanuló ugyanis kötődni kezd a műhöz. Kíváncsivá válik, igaza volt-e?)

Közös munka a vers elolvasása után

- a) Keressék meg azt a sort, amely egyértelművé teszi számukra, hogy a fekete hattyú valóság-e vagy álom! „És azóta szemlelőnyva minden este látom újra.”
- b) Melyek a reális és a szürreális mozzanatok a versben? A válasz kiscsoportonként is elhangozhat. (Például: valóságos az, hogy a lírai hős hídon áll; nem valóságos, hogy ezt a hidat nyírfaágból fonták...)
- c) A második versszak hasonlatait keressék meg, s fordítsák le prózai nyelvre! A jelzős kapcsolatokból következtessenek, mit szimbolizálhat a lángpiros fekete hattyú!
- d) Beszéljenek arról, milyen szimbolikus jelentéstartalma van a színeknek, többek között a fekete és a piros színeknek (szokások, emblémák)!
- e) A lángpiros fekete hattyú mint metafora. Mit szimbolizálhat? Milyen jelző vagy értelmező jelző kapcsolódik a kékmadarhoz, a kis rókához, a kutyához, a bagolyhoz?

Páros játék mimesen, zenével

Páros játékban jelenítsék meg önként vállalkozó kettősök a következőt: A levegőben úszik a hattyú, a boldogság madara. Az ember siet utána, de nem éri el. Találják meg a hattyú és az ember kifejező mozgását. Beszéd nincs. Zene igen. (A pedagógus vigyen az órára hangfelvételeket, előre kiválasztott zenei részleteket, különféle hangszeres muzsikával! A kettősök döntsék el, melyikre játszanak!)

Fessék meg a fekete hattyúval kapcsolatos élményüket!

A színeken és ne a rajzos elemeken legyen a hangsúly! Otthoni feladatként: fessék meg saját álmukat!

A hétfejű tündér

Megjegyzés

Lázár Ervin mese-novellájával harmadikosok olvasókönyvében találkoztam, de nemcsak velük dolgozható fel. A mese ugyanis ötvözi a tündérmesének, a tanítómesének és a novellaírásnak az elemeit. A hős maga a történet során belső fejlődésen megy át. Számíthatunk arra, hogy a Lázár Ervin szöveg – mivel igen lírai – megérinti a tanulókat. Az érzelmekre hat.

Pedagógiai szándék

Kapjunk késztetést önismeretre, önvizsgálatra!

A pedagógus mesél

A pedagógus meséljen! Színesen, izgalmasan, láttatóan. Legszívesebben azt mondanám, hogy a tanító fejből meséljen, ahogy az anyukák vagy a mesemondók szoktak. A szöveget ne is nézzék! Majd csak az olvasásnál.

Fessék meg a hős lelkiállapotát négy képben!

A mesemondás illetve a mesehallgatás után kapjanak rajzlapot és színes ceruzát, mindenféle színűt, s kérjük meg őket, hogy színekben fejezzék ki a mesehős hangulatváltozásait. Négy képben.

- Amikor a kisfiú rútnak tartja magát és haragszik a világra.
- Amikor elszántan és gyilkos indulattal készíti magát a harcra, hogy megölje a tündért.
- Amikor rádöbben, hogy rosszul ismerte önmagát, amikor elkezd a büntudat gyötörni: a tündér nem elenség, s ő azt pusztította, aki őt szereti.
- Amikor szívét eltölti a hála és a szeretet, s a tündér védelmezőjévé válik.

Szakaszos olvasás négy megszakítással

A) *Önismereti játék*

Végszó: „Mi végre? Ki végre?” Önismereti játékkal folytathatjuk az órát. Van-e olyan külső tulajdonságod, amit nem szeretsz magadban, ami miatt szorongsz, ha a társaid között vagy? Ezt kérdezhetjük. Alkossunk kört! A kör közepén egy tündérzsák. Ide dobjuk be azt a tulajdonságunkat, melyet nem szeretünk magunkban, s innen vehetjük fel azt, amit hiányolunk magunkban. Elindul a játék, mindenki megszólalhat, egymás után. Akinek nincs mondandója, az természetesen hallgat. Kezdheti a tanító is a maga nemszeretem tulajdonságával. Jó volna, ha elkezdődne az önmagunk felé fordulás. A hétfejű tündér nyomán a behelyettesítés.

B) *Kötött mondatkezdés*

Végszó: „Mit nekem föld.” Rácegresire és Pácegresire irányítjuk a figyelmet. Kötött mondatkezdésű szöveggel. Azt gondolom, azért hallgat a kisfiú Pácegresire és nem Rácegresire, mert... (A mondatot folytatni nem könnyű, ám ha kínlódunk is, nagy igazságok felismeréséhez juthatunk. A pedagógus a körben maga is megszólal, amikor azt a legalkalmasabbnak látja.)

C) *Kiscsoportos munka*

Végszó: „Én vagyok a legcsúnyább ember a földön.” Kiscsoportos megbeszélés során fogalmazzák meg, miért nem vette észre a mesehős fiú, miközben kaszabolta a tündért, hogy rossz tanácsadóra hallgatott! Szónoki beszéd vagy előadás formában fogalmazzák meg véleményüket! Minden csoportból egy valaki legyen a szereplő! Őt készítsék fel a többiek az osztály előtt való szereplésre!

A pedagógus a közmondás és szólásmondás gyűjteményből kiválaszthatja azokat a szövegeket, melyek az indulat, a düh kártékonyságával kapcsolatosak. Ossa ki azokat a csoportok között, s az ő feladatuk legyen dönteni, mely szólások, közmondások illenek leginkább a Lázár Ervin mese harmadik részéhez! Indokoljanak is!

D) *Kiemelések a szövegből*

Végszó: „Mosolygott.” A legfontosabb erények közé tartozik – szerintünk – a bűnbánat és a megbocsátás. Húzzák alá azokat a kifejezéseket, mondatokat, melyek azt jelzik, hogy a fiú megbánta tettét, és a tündér megbocsátott! Két hasáiban le is írható. Például: Bűnbánathoz: sír, nem érdemlem meg, hogy széppé tétél, térdre esik. A megbocsátáshoz: fénylett a szeme, mosolygott...

Megjegyzés

A befejező rész megérdemli, hogy éljünk az oratórikus színjátéknak azzal az eszközével, amikor a szólista közlő szövegét késleltetve visszahangozza a közösség. Ebben az esetben a pedagógus az előmondó, s az osztály a kórus. A tanító emelt hangon, tagoltan beszél. Az egész valamiféle fogadalomtételhez hasonlít majd, s nincs kizárva a katartikus hatás sem.

Amikor én vezettem az órát, mindenki odament ahhoz a társához, akit – úgy gondolta – a közelmúltban megbántott. A kézfogásban – elképzelés szerint – a bocsánatkérés és a megbocsátás is benne volt. Én sem maradtam ki.

Élményközpontú műelemzések – felsőben

Monda és mese az ötödikben

Előzmény

1999 őszén bekéredzkedtem a *budapesti Dohány utcai általános iskolába*: taníthatnék-e heti két egymás utáni órában – egy féléven át – az ötödikben. Mondottam, sem a tantervet, sem a költségvetésüket nem óhajtom megterhelni, de szívesen próbára tenném magamat: élményközpontú módszeremmel – nevelés irodalom által – mire megyek az V. kerületi gyerekek közt. (Tapasztalataimat folyamatosan hasznosítottam főiskolai óráimon, ám a tapasztalatok közlésére csak most kerül sor.) Vészi Magda igazgató nemcsak segítőt, de kollégám is volt a magyar órákon. Jelenléte megkönnyítette a dolgomat, ő feleltetett, s a nyelvtant is ő tanította. Közölte, hogy ők a *Világjáró* tankönyvből tanítanak, s az év első felében a mítoszok, mondák, mesék, történetek, ezek következnek. Ezzel kell foglalkoznom.

Az osztályról

A huszonhat fős osztály kétharmada fiú. A lányok percek alatt elfogadtak. A legénykék vadak, agresszívek. A szünetben kakaskodnak, rugdosódnak, lökdösődnek, ám az órán tudtak koncentráltan dolgozni. A vaslábu ülőalkalmatosságok, miközben körbe raktuk a székeket, zörejforrássá váltak, s az utcáról bezuhanó zajjal tetézetten ez már-már alig volt elviselhető. Az osztályterem a földszinten. Ha megjelent a megrendültség, mert olykor igen, nem csendben született.

Dávid és Góliát

Miért?

A tankönyv függelékében szerepel eme monda. Nem archetipikus történet, ám tanulságokat hordozó bibliai szöveg. A kamaszodó gyereket vonzza is: ki ne szeretne győzedelmeskedni? Már nem a mesék hőse diadalmaskodik, hanem egy valóságos kisebbik fiú, akinek kiemelkedő képességei vannak. Miként győz Dávid és miért?

Mit mond nekem?

A kisebbik akkor győzhet, ha taktikázik, ha vannak tartalékai, amiről az ellenfél nem tud. Győzhet, ha a kiválasztott tudatával, hitével és elszántságával megy a küzdelembe. Győzhet, ha áthágja a játékszabályokat.

Pedagógiai szándék

Tudatosodjék, hogy eredmény nincs erőfeszítés nélkül! Jó, ha az embert vészhelyzetben sem hagyja el a lélekjelenléte, a találatkonysága. A hátrányos helyzetből, az alacsonyabb státuszából is lehet előre lépni.

A tanár játéka két dióval

Magammal vittem egy apró kemény héjú és egy nagy papírhéjú diót. S mintha báboznék. Magam voltam a kicsi is, meg a nagy is.